

SOCIOLOGIEN — SOCIALVETENSKAPERNAS ENHET

VARFÖR INTE EN SOCIOLOGISK UNDERSÖKNING AV EN PROGRESSIV SVENSK INDUSTRISTAD?

Av docenten BERTIL PFANNENSTILL, Lund

I SIN stora och uppmärksammade roman »Den siste puritanen» låter George Santayana den unge Oliver ge uttryck för sina funderingar över de mänskliga tingens svärbegriplighet och dunkelhet i motsats till enkelheten och regelbundenheten hos skeendena i naturen. Skulle det ej vara möjligt, menade mången gång denne brådmogne yngling, att förstå och försona sig med de mänskliga tingen, om man betraktade dem såsom hörande till naturen. »Kanske man, när väl ögat vant sig vid den konstlade belysningen, skulle kunna röra sig bland de mänskliga tingen och leka med dem lika lätt som med naturen. Kanske de mänskliga tingen voro en del av naturen och hela svårigheten låg i att man försökte betrakta dem annorlunda.»

Den unge Olivers hårda brottning med detta problem, som han under sitt korta liv icke lyckades bemästra, är ej blott exempel på en alldaglig själskonflikt, problemet hör också till vetenskapshistoriens mest svårlösta frågor. Är det möjligt, så lyder frågan, att tillämpa naturens enkla lagar och principer även på det mänskliga och sociala livet? När Galilei, Kopernikus, Newton och andra forskare hade visat, med vilka enkla och tillförlitliga metoder man kunde lära sig att lösa naturens gåta, hur frestande var det då ej att även göra naturvetenskap av det mänskliga livet! Materialismen och naturalismen lågo snubblande nära. Men mot en sådan allmän förenkling uppstod en reaktion. Mänskligheten, sådan som den framträder med sitt verk i historien, följer ej lika enkla banor som stjärnor och planeter. Det historiska livet fick sin förste vetenskaplige förespråkare i italienaren G. Vico under det adertonde århundradets första hälft. Denna nya inställning fördes till

seger genom hegelianismen, och vid övergången till vårt århundrade hade man — med tyska filosofers kända strävan efter systematisering — fått en i stort sett erkänd distinktion mellan naturvetenskap och historievetenskap eller andevetenskap. Denna indelning i naturvetenskap och humanistiska vetenskaper har nu fått traditionen för sig.

Men det hör till vetenskapens väsen att vara dynamisk, vara i ständig utveckling. Stelnar den och blir dogmatism, går den förr eller senare sin upplösning till mötes. Systemet naturvetenskap-andevetenskap började snart få sina törnar. En ny vetenskap, psykologien, pockade alltmer på sin rätt att erhålla en plats i vetenskapssystematikens schema. Den kom liksom att sväva mellan de båda huvudgrenarna utan att finna någon varaktig plats hos någondera. Samma öde, och i än högre grad, ha socialvetenskaperna råkat ut för. Detta är ju fullt förklarligt, då vi här ha att göra med ej *en* vetenskap utan en hel grupp. Här uppstår därför en annan fråga, nämligen den, om det över huvud är möjligt att återföra de olika socialvetenskaperna på någon gemensam nämnare. Vi äro vana vid att tala om humanistiska vetenskaper och naturvetenskapliga fackdiscipliner, men här i Sverige har det tagit en ganska rundlig tid, innan socialvetenskaperna betraktades såsom något speciellt för sig med delvis andra uppgifter för det praktiska livet än de övriga vetenskaperna. Upprättandet av det socialpolitiska institutet i Stockholm var ett av de första stegen i denna riktning, och sedan genom inrättandet av en särskild akademisk examen, den s. k. pol. mag., gavs samma erkännande åt enheten av de social- och statsvetenskapliga ämnena, som de redan tidigare fått i de flesta av våra kulturländer. Man hade sålunda gått med på att det fanns något gemensamt hos sådana ämnen som nationalekonomi, statistik, statskunskap, juridik, och att de därför kunde föras tillsammans.

Hur fylla nu dessa ämnen sina uppgifter? Äro de tillräckliga för att kunna ge en allsidig syn på samhällslivet och dess funktioner? Man behöver ej vara alltför bevandrad i vetenskapens historia för att inse, att de nämnda vetenskaperna äro liksom de flesta fackdiscipliner blott specialvetenskaper, d. v. s. de rikta sitt intresse blott på en sida av en mångskiftande företeelse. Fysiken, kemien, biologien, historien, psykologien ger var och en sitt bidrag till en metodisk förklaring, men var för sig komma de ej långt. På samma sätt förhåller det sig med de speciella socialvetenskaperna. Man kan t. ex. ej ge nationalekonomen ensamrätten att

förstå hela samhällets struktur och funktion. Nationalekonomien är specialiserad blott på en fas av samhällslivet, nämligen den ekonomiska synpunkten. På motsvarande sätt förhåller det sig med de andra socialvetenskaperna. Statskunskapen får sitt intresse tillfredsställt genom att — åtminstone i stor sett — studera blott en socialbildning, nämligen staten. Statistiken har ej kommit mycket längre än att vara en hjälpvetenskap, även om en betydelsefull gren därav, befolkningsstatistiken, fått en mera positiv uppgift. Dessa vetenskaper sammanslagna kunna dock komplettera varandra, och därigenom får man en någorlunda uttömmande bild av den sociala mekanismen.

Trots detta äro dock socialvetenskaperna i sämre läge än t. ex. naturvetenskaperna. Dessa senare ha sin givna auktoritet, och även om de gå bet på en eller annan uppgift, så underkänner man ej därför deras värde eller vänder sig till andra auktoriteter. Helt annorlunda förhåller det sig då med samhällsvetenskaperna. Visserligen ger man samhällsforskaren sin honnör, men man vill ej svära på magisterns ord. Var och en tror sig kunna yttra sig med samma sakkunskap. När Platon i Protagoras gjorde sig till tolk för den uppfattningen, att människorna hade av gudarna fått rättskänslan att delas lika mellan dem, och att därför i statskonsten den ene var ej mera sakkunnig än den andre, framförde han en mening, som har sin giltighet även i denna dag.

Vari ligger nu orsaken till denna skepticism gentemot socialvetenskaperna? Man får nog här ej nöja sig med blott en orsak. Det kan höra ihop med människans natur att ej med hull och hår lita på en auktoritet, som vill röra vid hennes nödvändigaste livsvillkor. Det kan också bero på att samhällsvetenskaperna ej alltför framgångsrikt lyckats lösa några sociala problem och konflikter: människan har själv kunnat bemästra svårigheterna utan vetenskapsmannens hjälp. Man kanske också har känt, att det ej finns någon erkänd vetenskap med samhället som helhet till objekt. Sålunda sysslar nationalekonomen endast med de ekonomiska skeendena; där är han sakkunnig, men det finns ju andra element i samhällslivet, som äro lika betydelsefulla som de ekonomiska. Statistikern kan naturligtvis också komma långt med sin vetenskap och sin metod, men det finns dock alltför mycket i samhällslivet, som ej går att omsättas i numeriska storheter. Och sålunda står ofta samhällsforskaren rådlös inför alla de problem och uppgifter, som i det aktuella samhällslivet poeka på en lösning eller åtminstone ett klargörande.

Det är mot bakgrunden av en dylik oregerlig situation, som man får se utvecklingen av en ny socialvetenskap, nämligen sociologien. Här har man försökt få en socialvetenskapernas enhet, även om sociologien ur andra synpunkter kan betraktas som en speciell socialvetenskap i likhet med de tidigare nämnda. Men den har emellertid ej samma begränsade rayon som dessa. Den stöder sig på och begagnar sig av det av de andra socialvetenskaperna framdragna materialet, men med detta samordnar den andra faser av det sociala livet. Därjämte granskar den de andra socialvetenskapernas metoder. Man kan därför säga, att sociologien ej blott är socialvetenskapens enhet utan också socialvetenskapens självbesinning. Den har i likhet med de andra vetenskaperna framgått ur filosofiens moderssköte, men den har ej förlorat kontakten med sin härstamning. Därför är det med en viss rätt, som sociologien i Sverige undervisningstekniskt i allmänhet hör till den praktiska filosofien, och att sålunda detta ämne blivit det viktigaste bland tillvalsämnena i statsvetenskaplig ämbetsexamen.

Men är det möjligt att genom sociologien skapa tillit till samhällsvetenskapernas förmåga att bemästra de sociala och politiska problemen? Detta skulle ju innebära, att samhällsvetenskaperna först skulle få den säkerhet i metoden, som man ansett tillkomma naturvetenskapen, d. v. s. bli exakt vetenskap och utgöra samma grundval för en social teknologi, såsom naturvetenskapen är för ingenjörskonsten. Ätminstone hade A. Comte denna höga tanke om den nya vetenskapen, då han för hundra år sedan döpte den till »sociologi», ett namn, som ersatte men också användes jämsides med »social fysik». Denna sistnämnda benämning visar ju klart, att man trodde sig till att även på samhällslivets företeelser tillämpa naturvetenskapens stränga men fruktbara metod. När sedan biologien genom Darwins insatser ryckte till sig huvudintresset, anknöts sociologien i stället till denna vetenskap, och samhället kom — särskilt genom H. Spencer — att betraktas som en organism, lydande samma utvecklingslagar som andra levande organismer.

I längden gick det dock ej att göra sociologien uteslutande till naturvetenskap. Samhällena och samhällsgrupperna, institutioner, seder och bruk äro ej enbart naturprodukter, de äro också historiska bildningar, tillkomna genom mänskligt arbete och mänsklig strävan. Härigenom fick sociologien anknytning till historien, psykologien, antropologien, etnologien. Det visade sig sålunda omöjligt att inpassa den nya vetenskapen på någon bestämd plats i systemet naturvetenskap-historievetenskap. Man kanske då skulle

tycka, att även i detta fallet ett filosofiskt systematiseringsförsök av vetenskaperna fått övergivas för nya vetenskapliga framsteg. Vi måste emellertid komma ihåg, att varje vetenskapsteoretiskt försök att få ett system av vetenskaperna har sina stora och ofrånkomliga uppgifter. Trots att sociologien varken är ren historievetenskap eller ren naturvetenskap, är det dock nödvändigt att se den med utgångspunkt från den vetenskapsystematik, som vi nu uppehållit oss vid. Det förhåller sig nämligen så, att ej minst i våra dagar finns en stark strävan att göra sociologien till en exakt vetenskap samtidigt med en optimistisk tro på sociologiens möjlighet att så småningom bli en ny social teknologi. Men vet man, att sociologien också är en historisk vetenskap, att den därför ofta får nöja sig med att blott beskriva och förklara ett händelseförlopp och ej uppställa prognoser för framtiden, så blir man mera kritiskt inställd till dess förmåga att lösa problem för den aktuella situationen. Ingenting fördärvar en vetenskaps anseende mera än högröstade anspråk på att få lösa alla problem; en kritisk självbesinning av de egna möjligheterna och begränsning till dessa möjligheter är då mera till vetenskapens vinning.

För svensk publik kanske det kan ha sitt särskilda intresse att få dessa metodologiska synpunkter upptagna till debatt. Axel Hägerström och några av hans lärjungar ha gjort lofvärda insatser i sin analys av rättens och moralens sociologiska och socialpsykologiska förutsättningar. Tyvärr har deras resultat kommit att stanna innanför vissa snäva gränser på grund av det naturalistiska betraktelsesätt, som kännetecknat denna skola. Enligt Hägerström är ju all ande- eller kulturvetenskap blott ett spel med ord. Denna naturalism har fortfarande kvar sin livskraft hos flera av Hägerströms lärjungar. Nyligen har professor Olivecrona i sitt arbete »Om lagen och staten» gett uttryck för denna inställning, då han hävdar, att den sociala realiteten ej kan påverkas av några teorier, ty denna realitet är av samma slag som den naturliga och framträder i rummets och tidens former. En sådan uppfattning är i själva verket mera »naturalistisk» än den moderna naturvetenskapen själv, ty denna står ej främmande för teorien, att den vetenskaplige forskaren med sina instrument påverkar undersökningsobjektet. Men särskilt i socialvetenskaperna måste man vara på sin vakt mot överrumplingar från någon mer eller mindre förstucken naturalism. Hur tilltalande idealet om en exakt naturvetenskap än kan tyckas vara, så blir dock detta ideal en metafysisk fördom, grundad på våra önskningar, om man begär dess giltighet även för

ande- eller människovetenskaperna, dit stora delar av socialvetenskaperna måste räknas. Dessa äro därför underkastade de inskränkningar i sin »objektivitet», som nyligen påvisats i Svensk Tidskrift av professor Eli Heckscher beträffande historien och av docent Carsten Welinder beträffande nationalekonomien.

Man kan säga, att sociologiens objekt äger medborgarskap i två världar, naturens och andens. Det finns nämligen något naturvuxet hos de sociala bildningarna, men det finns också något av människoanden mer eller mindre medvetet frambringat. Någon klar gräns mellan dessa riken är i allmänhet omöjlig att uppdraga. Man har t. ex. länge och utan större framgång diskuterat, om kriget har sin grund i människans natur eller om det blott är en social produkt, som i likhet med många andra sociala företeelser kan försvinna under den sociala utvecklingens gång. Endast ett grundligt studium av företeelsen, inte minst med tillhjälp av antropologiskt material, kan här bringa klarhet. Sociologen måste lära alla reformivrare, att det finns något, som är så fast förankrat i människans och samhällets natur, att det är så gott som omöjligt att ens efter de hårdaste viljeanstängningar åstadkomma någon förändring, medan det samtidigt finns andra element, som man ej endast kan förändra utan t. o. m. upplösa eller upphäva blott genom en beskrivning av t. ex. de verkande orsakerna. Härmed åsyftas naturligtvis ej i första hand det faktum, att kunskapen om ett socialt förlopp kan förmå människorna att ingripa i detta skeende och leda in det i en annan riktning. Därom behöver man ju ej diskutera, utan problemet gäller, huruvida sådana sociala företeelser som moraliska och religiösa föreställningar, seder och bruk etc. påverkas av en vetenskaplig undersökning. Det är ju ett ständigt upprepat påstående, att den vetenskapliga analysen verkar upplösande på sederna, och man kan nog ej komma ifrån att en sådan invändning har ett visst fog för sig i vissa fall, och därför ha socialvetenskaperna ofta fått föra en hård kamp för att få sina resultat erkända. Till den sociala vetenskapens försvar har man andragit, att det blott är vanföreställningar och de s. k. sociala illusionerna, som upplösas genom den vetenskapliga analysen, medan däremot de föreställningar, som äro grundade på ett reallt socialt underlag, förbli oberörda. Men denna distinktion mellan illusion och realitet har oftast sin grund i vetenskapsmannens eget värderingssätt, och dessutom är den en förväxling med den ovannämnda distinktionen mellan fastare och svagare sociala föreställningssätt. Graden av dessa föreställningssätts fasthet är ej given en gång för

alla utan kunna växla från tid till tid. Så kan t. ex. en kritisk analys av nationalkänslan ena gången genomsyra stora befolkningslager för att vid en annan tidpunkt endast mötas av en stark reaktion. Vid en tidpunkt kan en lära om moralens relativitet och subjektivitet falla i god jordmån, men vid en annan tidpunkt kanske det allmänna föreställningssättet förblir helt opåverkat därav.

Sedan kan man naturligtvis diskutera, om denna förmåga hos kunskapen att förändra våra sociala föreställningssätt är till skada eller till gagn för det sociala livet. Här står ett värderingssätt mot ett annat. Några mena, att för vetenskapens sanningar måste man alltid böja sig. Dessa sanningar äro alltid i det långa loppet nyttiga för människan och samhället, och för sanningsvärdet måste därför alla andra värden ge vika. Andra däremot mena, att den vetenskapliga sanningen ej får vara den ensamrådande i att bestämma människans och samhällets inriktning; vi ha nämligen också värden, som ej få äventyras av ett vetenskapligt anspråk, särskilt då vetenskapen och i synnerhet socialvetenskapen ej lyckats komma med en slutgiltig sanning. För en absolut sanning kanske man vore villig att offra de andra värdena, men sitter socialforskaren inne med denna sanning?

Här möta vi ett av de största praktiska problemen för socialvetenskaperna, som sålunda ha att kämpa både med sin egen begränsning och med andra värderingssynpunkter. Sociologien kan i sin egenskap av en socialvetenskapernas självbesinning här ge många värdefulla ledtrådar genom sin granskning av de olika socialvetenskapernas metoder och möjligheter, och i sin egenskap av enhet och syntes kan sociologien i viss utsträckning övervinna de speciella socialvetenskapernas skrankor. Denna sociologiens syntetiska uppgift riktar sig ej blott på själva socialvetenskaperna utan lika mycket på socialvetenskapernas objekt, nämligen samhället. Sociologien studerar samhället i dess helhet, försöker ge en totalbild av samhällets struktur och funktioner, och härigenom blir det bl. a. möjligt för sociologien att sätta de olika värderingssätten i samhället i relation till varandra och ge sanningsvärdet dess vederbörliga plats i det sociala värdeschemat. Vi få en kultursociologi, och dess betydelsefullaste underavdelning består i en »Wissenssoziologie», i en »kunskapssoziologi», d. v. s. en analys av de sociala förutsättningarna för olika ideologiska uppfattningssätt. Vi skola strax se, hur en sådan sociologis arbetssätt ter sig i ett konkret läge, men först måste vi med några enkla exempel mera konkret belysa sociologiens metod och uppgift.

Låt oss t. ex. tänka på de olika synpunkter, man kan lägga på fattigdomens problem. Detta problem står i förbindelse med biologien på grund av en eventuell ärftlig faktor. Det hör till psykologien och psykiatrien, eftersom fattigdom kan ha sin orsak i psykologiska eller psykopatologiska faktorer. Nationalekonomen bidrager till problemets lösning genom en undersökning av egendomsfördelningen, lönesystemet och konjunkturväxlingarna. Statsvetenskapen, etiken, pedagogiken lämna sina bidrag. Vad återstår då för sociologen? Han får under hänsynstagande till de andras bidrag sätta fattigdomens problem i relation även till sådana faktorer som folkmängden, in- och utvandring, raskarakteren, födelsekontroll, bostadsfrågan, arbete, ålderspensionering, hälsovård etc.

Ett annat exempel. Det har statistiskt konstaterats, att antalet födelser utanför äktenskapet bland bondebefolkningen i Sydbayern är mycket högt. Hur skall man nu få en förklaring för detta faktum? Någon kanske skulle nöja sig med att förklara företeelsen såsom uttryck för en låg moral. Men socialforskaren måste då flytta frågan ännu ett steg tillbaka och fråga efter orsakerna till att just denna bondebefolkning har en sådan »ansvarslös moral». Statistikern, som kanske ej har kunnat mera än att lämna sifferuppgiften, måste här ha hjälp av sociologen, som kan göra en undersökning av denna bondebefolknings sociala struktur och av den funktion, som ifrågavarande företeelse möjligen kan ha för den sociala helheten. Man skulle då kunna konstatera, att bondebefolkningen i Sydbayern utgöres av mindre självägande jordbrukare, som sköta sina jordbruk själva utan hjälp av lantarbetare. Barn äro därför här ett värdefullt ekonomiskt tillskott. De utomäktenskapliga barnen äro sålunda i egentlig mening ej »oäkta» utom föräktenskapliga: man ville ingå äktenskap först, då man säkert visste, att det skulle vara möjligt att få barn. I stället för »moralisk ansvarslöshet» bör man här tala om ekonomiskt ansvar för framtiden.

Det är för övrigt en mycket vanlig metod bland sociologerna att utvälja en viss folkgrupp eller ett visst samhälle för närmare studium. Liksom antropologen ingående undersöker den sociala strukturen i ett primitivt samhälle eller hos en primitiv stam, så gör sociologen en motsvarande undersökning av ett modernt samhälle. Det mest kända försöket i detta avseende är makarna Lynds utomordenliga undersökning av den historiska utvecklingen och den sociala strukturen i en medelstor amerikansk stad, som de kalla »Middletown». Alla områden av det sociala livet tagas här upp till

ingående studium: klasskillnaderna, de olika stadsdelarnas sociala anseende, arbetsförhållandena, bosättnings-, hem- och hushållsfrågorna, barnens uppfostran, skollivet, föräldrars och barns inställning till de olika skolorna, fritidens användning, det religiösa och politiska livet, inställningen till de sociala frågorna och problemen, befolkningens mentalitet o. s. v. Makarna Lynds ha nedlagt sina resultat i två stora arbeten med c:a tio års mellanrum, och i det sista av dessa båda arbeten — som utkom för fyra år sedan — får man en värdefull inblick i stadens sociala, ekonomiska och andliga utveckling under tio år, särskilt intressanta för sociologen på grund av den sociala omvälvning, som depressionen och Roosevelts New Deal förde med sig för Middletownbornas liv och influerade deras sätt att tänka och känna. Inte minst intresseväckande är undersökningen av den mentalitet, som vi anse utmärka amerikanerna, nämligen optimismen, framstegstron och den höga uppfattningen av den enskildes förmåga och ansvar, ävensom undersökningen av hur denna inställning i vissa kretsar förblivit oförändrad men i andra däremot undergått stora förändringar genom den ekonomiska depressionens hemsökelse.

Makarna Lynd studerade en snabbt växande industristad. Det skulle vara intressant att göra ett sådant studium av en motsvarande stad i Sverige, t. ex. Borås. För att kunna utnyttja alla de rika uppslag detta samhälle kan ge en sociolog, skulle han vara tvungen att använda alla sina metoder. Det vore ej tillräckligt med enbart en analys av den nuvarande samhällsstrukturen. Sociologen måste också kunna se, hur detta samhälle historiskt har vuxit fram. Han måste vidare vara socialpsykolog, då han, för att kunna förklara den industriella och merkantila utvecklingen, vore tvungen att taga hänsyn till boråsarens eller »knallens» mentalitet. Men denna mentalitet kanske delvis har sin grund i yttre faktorer, t. ex. Sjuhäradsbygdens karghet: den s. k. ekologiska synpunkten får nämligen ej försummas av sociologen. För att emellertid få en mera tillförlitlig bild av denna »mentalitet» måste han studera olika uttryck för densamma på olika områden av det sociala livet. Han undersöker t. ex. de politiska förhållandena och finner då, att de borgerliga partierna ha mycket bättre kunnat bevara sin ställning i Borås än i motsvarande arbetarstäder såsom Landskrona och Eskilstuna. Man kan studera det ekonomiska livet och närmare undersöka, varför så många boråsare slagit sig på efterkravshandel. Man kan taga upp de social-ekonomiska synpunkterna. Varför har det byggts så få hyreskaserner i Borås? Är boråsaren för stor

individualist för att trivas i dylika komplex? Men det bygges ej heller många enfamiljshus utan mest två- till sexfamiljshus. Är detta ett utslag av en ekonomisk inställning: man vill ha ett visst ekonomiskt utbyte av det hus man bygger? Är det också uttryck för en hög tanke om privat företagsamhet parad med en viss motvilja mot kollektivism, att den kooperativa rörelsen har haft mycket svårt att slå igenom i Borås? Den ligger sålunda långt efter förhållandena i det med Borås till folkmängden jämförbara Örebro. Man kan också draga liknande slutsatser av den ringa anslutning, som tjänstemannaorganisationerna haft i Borås. Dessa exempel få nu räcka, och några tvärsäkra tolkningsförsök få vi ej göra på grundval av detta material. Vi ha blott velat ge några antydningar om det sociologiska problemets intrikata natur, och hur minutiöst forskaren bör gå till väga för att erhålla ett uttömmande material, som skulle kunna ligga till grund för något så när säkra tolkningar.

Sociologen har ej blott till uppgift att försöka få till stånd en enhetlig synpunkt på ett nutida samhälles livsinställning, han skall också studera en tidsepoks liv och tänkesätt, att få fram en tids kulturstil i den mån det är möjligt. Hit hör även den uppgift för sociologien, som vi tidigare betecknat som »kunskapssociologi», d. v. s. undersökningen av de utom-teoretiska förutsättningarna för vetandet. Sociologien har nog här i viss mån överskattat sin syntetiska förmåga, men trots detta får man emellertid ej frångå sociologien en stor betydelse för en analys av de politiska ideologierna, ty dessa stå ju i mera intim relation till en tids sociala struktur än de andra värdesystemen. Denna uppgift för sociologien kanske vi bäst kunna belysa genom en sociologisk analys av ett par betydelsefulla samhällsideologier, nämligen den individualistiska contra den kollektivistiska.

Liberalismen och marxismen voro barn av samma tid. Dåtids ekonomiska kategorier voro lika avgörande för båda riktningarna, och såväl liberalismen som marxismen omfattade en mekanistisk-individualistisk livsåskådning — trots marxismens kollektivism, ty denna kollektivism var ej organisk utan mekanisk: individerna voro mekaniska enheter i en helhet, tillkommen genom yttre tryck. Hos båda finna vi också den tidens optimistiska utvecklingstro, som bl. a. tog sig uttryck i tanken på ett framtida konfliktfritt samhälle. Skillnaden mellan dem ligger däri, att liberalismen överskattade den fria personlighetens förmåga, medan Marx gav de yttre verkande produktivkrafterna denna rangplats. Dessa ensi-

digheter ha visserligen sin naturliga sociala förklaring, men de ha generaliserats till att gälla för alla tider, trots deras ensidighet även för den tidens samhälle. Att överbygga dessa båda »ismer», individualismen och kollektivismen, har blivit en av sociologiens mest betydelsefulla filosofiska uppgifter. Individualismen förstod ej, att den fria personligheten icke alltid kan bana sin egen väg och skapa åt sig en självständig position, d. v. s. sätta sig över den sociala miljön. Kollektivismen däremot lät den sociala miljön bli allt och ville ej inse, att individen inom vissa gränser är aktiv och skapande. En syntes är här nödvändig, som ger rättvisa åt både individen och samhällshelheten. Konservatismen, tagen i sin bästa mening, har nog klarast förstått innebörden i denna syntes, ty konservatismens människotyp är den fria personligheten inom den sociala traditionens ram. Den enskilde från sociala relationer frigjorde individen är en abstraktion på samma sätt som samhället, betraktat som något från individerna skilt. Sedan återstå naturligtvis de sociologien ovidkommande problemen, vilken av de sociala grupperna, staten, kyrkan, arbetareorganisationen, någon ekonomisk organisation eller någon annan grupp, som i olika fall bör spela den dominerande rollen, om statsabsolutism eller demokrati är att föredraga o. s. v. Här blir det i sista hand fråga om olika värderingssätt, där sociologien ej kan vara skiljedomare. Sociologien kan endast förklara, vilka värden som kunna förverkligas, och vilka medel, som därtill fordras. Och det är ur denna synpunkt, som sociologien måste betrakta den äldre individualistiska inställningen som fullständigt verklighetsfrämmande. Endast den sociala människan är för sociologien ett faktum.

Sociologien har sålunda, trots många inskränkningar, vissa möjligheter att säga ett vägande ord i våra dagars ideologiska tvistefrågor. Denna ansvarsfulla ställning har sociologien fått, emedan den når fram till människans angelägnaste livsbehov: människan är, som redan Aristoteles hävdade, en social varelse. Medan psykologien i stort sett begränsat sig till det individuella själslivets natur och lämnat de sociala relationerna å sido, medan de speciella socialvetenskaperna endast tagit upp några av dessa relationer till behandling, har sociologien — såsom uttryck både för en socialvetenskaplig och en samhällelig syntes — försökt att få med och samordna så många aspekter som möjligt av det mänskliga och sociala livet. Häri ligger den stora styrkan i en socialvetenskapernas enhet men — på grund av materialets mångskiftande och subjektiva karaktär — också svagheten.